

***obljetnici Rovinjskog Sela*, ur. Branimir Crljenko, Rovinj: HKD Franje Glavinića, 2010., 275 str.**

Seljanski zbornik zbirka je radova sa znanstvenoga skupa *Ususret 500. obljetnici Rovinjskog Sela* koji je održan 24. i 25. travnja 1998. godine. Zbornik je tiskan isključivo sredstvima Ogranka Matice hrvatske Rovinj, a glavni mu je urednik Branimir Crljenko. Sadrži trideset i dva rada na hrvatskom jeziku, s tim da pojedini sadrže sažetak na talijanskom jeziku. Sadržaj zbornika uključuje i više tradicionalnih pjesama koje su karakteristične za navedeno mjesto. Osim tradicionalnih, u zborniku se nalaze i pjesme koje su napisane posebno za ovaj skup. Važno je napomenuti da je znanstveni skup osmišljen najvećim dijelom povodom obilježavanja stote obljetnice Hrvatske čitaonice u Rovinjskom Selu.

Zbornik nije podijeljen u cjeline, a radovi pokrivaju širok spektar znanstvenih interesa, od povijesti i književnosti do geografije i glazbe. Umjesto klasičnoga predgovora, otvara ga osvrt glavnoga urednika (9-11). Crljenko naglašava kako su hrvatske čitaonice preporodnoga razdoblja u samim temeljima opstojnosti hrvatskih stanovnika Istre. Širile su prostore slobode kako bi stanovnici ostali ponosni pripadnici svoga naroda, što podrazumijeva obranu prava svojega jezika, čuvanje narodnoga života i običaja i svega onoga po čemu se razlikuju, odnosno čime obogaćuju svijet u kojem žive. Nakon osvrta slijedi rad Klare Buršić-Matijašić „Najstarija prošlost Rovinjskog Sela“ (13-20). Autorica navodi da se Rovinjsko Selo nalazi u prostoru prebogatom prapovijesnim nalazištima, a brojni ostaci materijalne kulture na prostoru oko Sela svjedoče o bujanju života u velikom vremenskom rasponu od paleolitika do kasne antike. Arheološka istraživanja započela su tek prije stotinjak godina. Najstarije je nalazište Romualdova pećina nedaleko od Sela, gdje je povremeno boravio paleolitski *Homo sapiens fossilis*. Osim u pećini, tragovi iz neolitika postoje na lokalitetu Limska gradina. Autorica iznosi ustrojstvo života i rada koje je bilo na visokom stupnju, navodi kulturni identitet Histra te rad završava s Rimljanima koji su prostor današnjega Sela smjestili u pulski ager. Ante Vidulin autor je članka „Matične knjige i Arhiv župe Rovinjskog Sela – dragocjeni izvori za proučavanje prošlosti naselja“ (21-24). Vidulin je razložio kako je Župa od odredbe Trident-skoga koncila vodila matične knjige te da su gotovo sve sačuvane: priložio

je popis matica koje se čuvaju u župnom uredu, način vođenja knjiga, popis arhivske građe seljanskoga župnog ureda te kratke crtice o crkvi, školstvu, narodnom preporodu i jeziku. Važno je spomenuti da se osim talijanskoga i latinskoga jezika u matičnim knjigama može naći i hrvatski jezik koji je ponekad pisan glagoljicom.

Željko Balog opisao je „Reljef Rovinjštine“ (25-29), odnosno predstavio geomorfološki položaj, geološke osobine, morfostrukturnu analizu reljefa te njihove egzogene i antropogene oblike uz geomorfološku kartu. „Samosvojni urbani i arhitektonski identitet Rovinjskog Sela“ rad je Berislava Iskre (30-32), koji analizira elemente urbane i arhitektonske kompozicije Rovinjskoga Sela i njegova identiteta. Nadalje postavlja teze koje trebaju ispuniti urbani prostor Sela u kontekstu povijesnoga i prostornoga kontinuiteta u Istri. U izlaganju Alda Sošića „Rovinjsko Selo na zemljovidima Istre“ (33-40) naglašeno je kako su strani vlastodršci i njihovi kartografi stoljećima ignorirali jezik većinskoga hrvatskog naroda u Istri te su imena naseljenih mjesta bilježili isključivo svojim jezikom. Sošić je predstavio jedanaest karata od 1620. pa sve do kraja XX. stoljeća.

Prilog „Hrvatski jezik bio je proganjan i zabranjivan“ Antuna Prodana (41-43) ukazuje na ophođenje talijanskih iredentista prema hrvatskom jeziku od početka XIX. stoljeća. Ante Vidulin autor je rada „Osnovno školstvo u Rovinjskom Selu od 1866. do 1945.“ (45-58). Zbog raširene nepismenosti na selu tijekom mletačke dominacije u Istri, Austrija od 1816. pokreće otvaranje škola te nakon tridesetak godina počinje s radom škola u Selu. Nakon što se Vidulin dotakao nastavnika Stjepana Žiže, slijedi o njemu prilog Bože Jakovljevića „Stjepan Žiža, učitelj i preporoditelj“ (59-65). Podrijetlom s Poreštine, Žiža je imao velik utjecaj u Selu svojim znanjem, ophođenjem i skromnošću. Boreći se protiv neravnopravnoga položaja istarskih Hrvata, ulazio je u konflikte s iredentistima, što mu je donijelo premještanje na Cres, daleko od obitelji. U gotovo dva desetljeća boravka u Selu potaknuo je otvaranje Hrvatske čitaonice te je iza sebe ostavio bogatu rukopisnu zbirku razne građe. Na Jakovljevićev tekst nadovezuje se Josip Milićević radom „Etnografski zapisi Stjepana Žiže“ (66-69), u kojem je opisano kako je Žiža bilježio podatke o narodnom životu i običajima te je upozoreno na potrebu objavljivanja cjelokupnoga gradiva koje je od iznimne važnosti za Istru.

Rad Ante Cukrova „*Pro Patria i Lega Nazionale* u sustavu istarskog školstva na prijelazu stoljeća“ (70-86) bavi se navedenim iredentističkim

društvima. Njihov je cilj bio priključenje Italiji onih područja koja su smatrali talijanskim. Po uzoru na pangermanski *Deutscher Schulverein*, *Pro Patria* je osnovana sa zadatkom da kroz škole promiče talijanski jezik i kulturu. Ovu organizaciju je zamijenila *Lega Nazionale* koja je imala iste zadatke. Iako sa slabom političkom potporom, u Puli je osnovana *Družba sv. Ćirila i Metoda* s ciljem obrane hrvatskoga jezika i kulture pred najezdom iredentističkih organizacija. Petar Strčić je radom „Hrvatski čitaonički pokret u vrijeme djelovanja „*Hrvatske čitaonice*“ u Rovinjskom Selu“ nastojao ukazati na razloge stvaranja čitaoničkoga pokreta (87-97). Naime, zbog rascjepkanosti hrvatskih zemalja od kraja XIX. st. čitalački pokret je bio usmjeren više prema nacionalno-političkim potrebama hrvatskoga naroda, negoli prema kulturnim i prosvjetnim. Borba je bila usmjerena protiv vladajućega sloja, u ovom slučaju talijanskoga građanstva. O Hrvatskoj čitaonici nove podatke sadrži rad Branimira Crljenka „Žarište kulturnog i narodnog preporoda“ (98-114). Prema autoru, čitaonica je obavila važan posao prosvjetnoga i kulturnoga uzdizanja, preporodnoga buđenja i nacionalnoga osvješćivanja stanovništva. Izgradila je narodnosnu svijest koja je najveći dio stanovnika Rovinjskoga Sela odvela u borbu za nacionalno i socijalno oslobođenje, za sjedinjenje ovoga dijela hrvatskoga etničkoga prostora s ostatkom Hrvatske. Prilog Mirjane Strčić „Hrvatski narodni preporoditelji M. Mandić, M. Laginja i V. Spinčić – počasni članovi *Hrvatske čitaonice* u Rovinjskom Selu“ predstavlja borce za slobodu i jednakopravnost (115-122). Pravnik Laginja te svećenici Mandić i Spinčić ostavili su velik trag kao novi naraštaj hrvatskih preporoditelja, a zbog borbe za elementarna ljudska i nacionalna prava Hrvatska čitaonica u Rovinjskom Selu izabrala ih je za svoje počasne članove 1898. godine.

„Hižice ili kažuni – naša graditeljska baština“ Antuna Prodana kratak je osvrt na neizmjereno važnu spomeničku vrijednost pučkoga graditeljstva u kamenu (123-127). Autor objašnjava načine i razloge gradnje te dodatno ističe potrebu zaštite ovoga graditeljskog naslijeđa. Glavni urednik, Crljenko, autor je i rada „Toponimi Rovinjskog Sela i okolice“ (128-134). Predstavljani su imenovani dijelovi naselja, supostojanje toponima hrvatskoga i talijanskoga jezika, mjesna imena kao svjedočanstva o vremenu nastanka i narodu koji ih je imenovao. Josip Šikličić opisao je „Sakralnu baštinu Rovinjskog Sela“ (135-140) i podatke o župnoj crkvi sv. Antuna Opata, njezinim oltarima kao primjerima rustičnoga baroka te o crkvi sv. Marije Snježne. O glazbenom

stvaralaštvu pisao je Renato Pernić u tekstu „Narodna glazba Rovinjskog Sela“ (141-146). Jelka Radauš-Ribarić u radu „Ukrasno nabiranje na košulji u ženskom tradicijskom ruhu zapadne Istre“ (147-159) obradila je način na koji su se ukrašavale ženske košulje u nošnji hrvatskoga stanovništva zapadne Istre. Autorica je naglasila da je ova vještina jedini poznati primjer u europskom odjevnom inventaru te kako njezina dokumentarna vrijednost postaje još značajnija ako se uzme u obzir da je ova vještina stara već šest stoljeća.

Prilog „Gospodarski i socijalni odnosi na Rovinjštini početkom XX. stoljeća“ Darka Dukovskog predstavlja skicu života onodobne Rovinjštine (160-173). Prema Dukovskom, broj žitelja na selu raste zbog potrebe radne snage uslijed industrijalizacije, ali isto tako opada životni standard radničkoga sloja te su u povoljnijoj situaciji žitelji sela koji posjeduju obradive površine. Rovinjština je imala najpovoljnije životne uvjete u odnosu na ostala prigradska područja u Istri te je i to razlog povećanja broja žitelja. Autor se u radu dotaknuo epidemija, pljački i razbojništva tijekom prva dva desetljeća XX. stoljeća. Mira Francetić u radu „Velika fameja Uljanić (Pedani)“ iznosi podatke o posljednjoj seoskoj zadruzi u Selu (174-180). Seoske su zadruge bile obiteljske zajednice većega broja bliskih krvnih srodnika i u Rovinjskom Selu postojale su sve do sedamdesetih godina prošloga stoljeća. Zlatko Štokan pod naslovom „Najviđeniji čovjek koji svoje podrijetlo vuče iz Rovinjskog Sela“ donosi biografiju novinara Luke Brajnovića koji je uživao velik ugled u Španjolskoj (181-188). Zbog svojih zasluga u promicanju hrvatske kulture u svijetu Brajnović je dobitnik odličja Reda Danice hrvatske s likom Marka Marulića. Josip Folo autor je članka „Ante Tentor, pisac koji je Rovinj i Rovinjštinu uveo u hrvatsku književnost“ (189-194). Prema Folu, Tentor zaslužuje počasno mjesto u kulturnoj povijesti Rovinjštine jer ju je uveo u hrvatsku književnost u sudbonosnom vremenu na prijelazu dvaju stoljeća.

U radu „Migracijsko povezivanje šireg rovinjskog područja i Pule“ (195-197) Slaven Bertoša na primjeru je Rovinjskoga Sela analizirao useljavanja stanovnika u Pulu prema matičnim knjigama Pule od 1613. do 1817. godine. Ante Vidulin u prilogu „Povijesna dimenzija seljanskih prezimena, imena i nadimaka“ naveo je sva prezimena, njihove izvedenice prilikom talijanizacije i najčešća imena i nadimke (198-203). Dijalektom se bavio Branimir Crljenko u radu „Mjesni govori čakavaca Rovinjštine“ i naglasio kako se očuvao pretežit dio značajki čakavštine (204-214). Pokojni Ivan Grah radom

„Potalijančivanje župe Rovinjsko Selo s krvavom završnicom“ (215–225) u prvom se dijelu dotakao ukratko nastanka župe, svećenika koji su govorili hrvatski i prisilnoga protjerivanja hrvatskoga jezika iz bogoslužja. Drugi dio izlaganja posvećen je pokušajima odnarođivanja župljana. „Narodnooslobodilačka borba Rovinjštine u sjećanju Dušana Tumpića“ svojevrsni je *homage* najznačajnijim antifašistima s Rovinjštine i njihovom djelovanju u Istri (226–232).

Nakon predstavljenih radova, u zborniku se na sljedećih dvadeset stranica nalaze književni, publicistički i drugi radovi čiji su autori podrijetlom iz Rovinjskoga Sela ili njegove okolice (233–252). Ovdje se nalaze narodne pjesme iz rukopisnih zbirki Stjepana Žiže, Olinka Delorka, Maje Bošković-Stulli te pjesme Tatjane Pokrajac-Papucci, Remida Sošića, Nevenke Uljanić, Marije Pogorilić, Luke Brajnovića i Nele Rovis. U prilogu „Došašće, Badnjak, Božić i Nova godina 30-ih godina XX. stoljeća“ Ante Vidulina ukratko su izneseni običaji vezani uz navedene kršćanske blagdane (253–255). Potom su predstavljeni organizatori znanstvenoga skupa, izlagači, kulturna i umjetnička društva koja su sudjelovala u realizaciji i uvodni pozdrav predsjednika Mjesnoga odbora Rovinjskog Sela Gracijana Pokrajca (256–259). Eda Link-Ružić podijelila je sjećanja na svojega djeda Antu Ružića (260–261) te je objavljeno pismo Ljubice Skračić-Žiže, unuke Stjepana Žiže, o ponosu na svoje hrvatske i istarske korijene (262–263). Na samom kraju zbornika nalazi se otvoreno pismo poglavarstvu Grada Rovinja o imenovanju ulica u Rovinjskom Selu prema istaknutim preporoditeljima i narodnjacima (264), a Mario Sošić je u radu „Talijanska škola za hrvatsku djecu“ obradio povijesne činjenice oko otvaranja škole u Sošićima (265–270). Posljednji rad u Zborniku posvećen je nacionalnom izjašnjavanju stanovnika rovinjske općine 1991. i 2001. (271–275).

Nakon čitanja *Seljanskoga zbornika* može se zaključiti da, premda malo površinom, Rovinjsko Selo treba promatrati kao primjer bogate mikropovijesti velikoga utjecaja. Bez obzira na to što je bilo selo s razmjerno malim brojem stanovnika, igralo je važnu ulogu u razvoju svojega „velikog brata“ Rovinja. Usprkos mletačkoj dominaciji, francuskoj okupaciji, austrijskoj i talijanskoj upravi, Rovinjsko Selo je nastojalo, koliko god je bilo moguće, zadržati svoj jezik, običaje i kulturu. U prošlom stoljeću preživjelo je, kao i više mjesta u Istri, teške i ponekad gotovo neizdržive situacije, no uvijek su se isticali borci za jednakost i nacionalna prava. Kako su u Zborniku u

većem dijelu obrađeni kraj XIX. i prva polovica XX. st., moguće je očekivati da će se u dogledno vrijeme prilikom neke nove obljetnice obratiti veća pozornost na novovjekovno Rovinjsko Selo.

Eugen Teklić

Prvi moderni popis stanovništva u Istri / Il primo censimento demografico moderno in Istria / Prvi moderni popis prebivalstva v Istri, radovi sa Studijskog dana / prispevki s Študijskega dneva / relazioni della Giornata di studio, Pula – Pola, 31-10-2007, uredio / a cura di / uredil Aleksej Kalc, Histria Colloquium III, Koper Capodistria: Histria Editiones, 2012., 441 str.

Povodom 150. obljetnice prvoga modernog popisa stanovništva Habsburške Monarhije u Puli je 31. listopada 2007. upriličen studijski dan u organizaciji Sveučilišta Jurja Dobrile i Humanističkoga društva Histria iz Kopra na kojem su znanstvenici izlagali o temama s područja demografije s posebnim osvrtom na popis iz 1857., ali i na ostale popise koji su mu prethodili ili uslijedili.

Iz toga je skupa proizišao zbornik koji je na jednom mjestu okupio radove predstavljene na studijskom danu, objavljen 2012. u suizdavaštvu Histria Editiones (Humanističko društvo Histria) i Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Glavni je urednik Aleksej Kalc, predgovor izdanju napisao je Dean Krmac, dok je uvod napisao Robert Matijašić. Osvrt na zbornik i radove sa znanstvenoga skupa iznio je glavni urednik Aleksej Kalc. Marco Breschi je pak u uvodnom priopćenju opisao kako je došlo do razvitka moderne statistike.

Prvi dio zbornika, „Prvi moderni popis stanovništva u okviru Habsburškoga Carstva“ (43-142), donosi četiri rada koja se odnose na popis iz 1857., ali se izravno ne bave Istrom. Drugi dio, „Popis stanovništva iz 1857. u Istri“ (143-224), također sadrži četiri rada, a svi se bave istarskim područjem. „Izvori za povijesnu demografiju Habsburškoga Carstva (1813. – 1918.)“ (225-330) naslov je trećega dijela u kojem su popisi stanovništva, bilo predmoderni ili moderni, korišteni kao izvor za povijesna istraživanja. U posljednjem, četvrtom dijelu, „Istraživanja stanovništva Istre (popisi 1857. – 1910.)“ (331-430), četiri se rada bave stanovništvom Istre na temelju